

The Strategies Preschool Teachers Use When Confronted with Children's Undesired Behaviors*

Hatice UYSAL** Sadegül AKBABA ALTUN *** Ege AKGÜN****

ABSTRACT: This is a qualitative study carried out to investigate the strategies that preschool teachers use when facing with undesired behaviors. The study was conducted in a private nursery school in Ankara, affiliated with the Ministry of National Education. Two teachers and the children between 5 and 6 took part in the study. To ensure validity and reliability of the results, the researchers read the observation notes with teachers at the end of the data collection process to ensure triangulation. The results show that, in both age groups, the most frequently used strategies by teachers are “verbal warning”, “non-verbal warning” and “first-type punishment”. The observations demonstrated that both of the teachers preferred reactive model when they faced with undesired behaviors. During the co-reading the interview notes, the teachers further commented that the most frequently used strategy they used was the “second-type punishment”. The findings are discussed in line with the literature. Further suggestions are also provided.

Key words: classroom management, undesired behaviors, strategy, preschool teachers

SUMMARY

Purpose and significance: It is thought that, research on strategies that teachers apply during undesired behaviors are condensed mainly in primary education. At the pre-school level, observation techniques are seldom used, and there is a need for further research in this area. The purpose of this work was to find out which classroom management strategies at which level pre-school teachers apply when facing undesired behaviors.

Methods: This research was designed as a qualitative study. The research was conducted in a private pre-school that is affiliated with the Ministry of National Education in Ankara. Two classes are chosen on a voluntary base. One of these classes was consisted of 8 students of 5-year-old group, and the teacher was graduated from girls' vocational school. The other class was consisted of 12 students of 6-year-old group. As one of the data collecting techniques of qualitative research, non-participating observation technique was used. During the observation, students' undesired behaviors and the strategies that teachers applied were recorded as short and descriptive notes. Besides, at the end of the observation, interviews with teachers were done.

Results: It was seen that in both age groups, the strategies that teachers used were, in order, “verbal warning”, “non-verbal warning” and “first-type punishment”. It was observed that the strategies that teachers used least are to focus on the result of trouble problem. Teachers defined the rules by themselves, took decisions by themselves and wanted them to be applied. Children were hardly allowed to talk to each other and move.

Discussion and Conclusions: Consistent with the findings of research, teachers define the individual behavior problems as undesired behavior. It was seen that teachers were behaving reactionary when undesired behaviors occur, and they used “verbal warning”, “non-verbal warning” and “first-type punishment” strategies the most. During the co-reading the observation notes regarding the strategies they used, classroom teachers stated that they use “changing the students place” and “giving second-type punishment” strategies the most. It's determined that teachers aren't aware of the strategies they use the most; they don't use the strategies that they think they use the most as often as they think. Undesired behaviors defined by the researcher are, in order of observing frequency, distracting class' attention and disrupting activity, problems among friends and damaging material. During the co-reading the observation notes, undesired behaviors that teachers stated are associated with eating and sleeping facts, and defined as unwillingness to have a lesson. About the undesired behaviors observed in the classroom, an inconsistency between teachers' reflections and research observation was found.

* This study was presented as handouts in Ege University 18th Educational Sciences Conference (1-3 October 2009-Kuşadası).

** Res. Ass. Niğde University, uysal.hatice@yahoo.com.tr

*** Assoc. Prof. Baskent University, akbas@baskent.edu.tr

**** Res. Ass. Ph.D. Ankara University, eakgun@education.ankara.edu.tr

Okulöncesi Öğretmenlerinin Çocukların İstenmeyen Davranışları Karşısında Uyguladıkları Stratejiler*

Hatice UYSAL** Sadegül AKBABA ALTUN *** Ege AKGÜN****

ÖZ: Bu araştırma okul öncesi öğretmenlerinin istenmedik davranışlar karşısında uyguladıkları stratejileri araştıran nitel bir çalışmadır. Araştırma Ankara ilinde özel bir anaokulunda gerçekleştirilmiştir. Çalışmada 2 öğretmen ve 5 ve 6 yaş gruplarındaki çocuklar yer almıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında katılımcı olmayan gözlem tekniği kullanılmıştır. Araştırmada gözlem verilerinin geçerliği ve güvenilirliğini artırmak amacıyla öğretmenlerle görüşme yapılarak çeşitleme (triangulation) tekniği uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan gözlem tekniğinin sonuçlarına göre her iki yaş grubunda da öğretmenlerin en çok kullandıkları stratejinin “sözel uyarı”, “sözel olmayan uyarı” ve “1. Tip ceza” olduğu belirlenmiştir. Gözlemlerde öğretmenlerin istenmedik davranışlar karşısında tepkisel modeli benimsedikleri anlaşılmıştır. Çeşitleme için yapılan görüşmeler sırasında ise öğretmenler en çok kullandıkları stratejinin “ikinci tip ceza verme” olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin eylem ve söylemlerindeki uyumsuzluk alan yazın desteği ile tartışılmış ve öğretmenlerin istenmedik davranışlar ortaya çıkmadan önlemler alması, davranışı şekillendirme ve doğru davranışın sıklığını arttırma amacıyla çeşitli stratejilerden yararlanması önerilmiştir.

Anahtar sözcükler: sınıf yönetimi, istenmeyen davranışlar, strateji, okul öncesi öğretmeni

GİRİŞ

Okulöncesi eğitim sürecinde, öğrencilerin gelişim alanları desteklenirken aynı zamanda onların istenmedik davranışlarının önlenmesi, istenmedik davranışlar kazanmaları, ileride kendi otokontrollerini sağlayan bireyler olması için öğretmenlerin uyguladıkları sınıf yönetimi stratejileri oldukça önemlidir. Sınıf yönetimi etkili öğretimin en önemli elemanlarından birisidir. Öğrencilerin davranışları ve akademik başarıları, öğretmenlerin sınıflarını ne kadar iyi olarak yönettiklerine bağlı olarak değişmektedir ve öğretmen davranışları ile öğrencilerin olumlu ve olumsuz davranışları arasında doğrudan ilişki bulunmaktadır. Etkili bir sınıf yönetimi, tüm öğrencilerin başarılarını ve öğretim sürecine katılımlarını artıran ve olası problem davranışların önlenmesini amaçlayan yönetim sistemi olarak tanımlanabilir (Başar,2001; Sucuoğlu, 2008).

Sınıf yönetimi konusunda yapılan araştırmalar, okulda yapılacak olan başarılı her değişikliğin öğretmenin becerileri ve yeteneği ile ilişkili olduğunu ortaya koymakta; öğretmenin en önemli rolünün, iyi düzenlenmiş ve planlanmış sınıf yönetimini temel alan olumlu ve destekleyici ortam yaratmak olduğu belirtilmektedir (Emmer ve Stough, 2001). İstenmeyen davranışın oluşmasına yol açabilecek koşulları ortadan kaldırarak her öğrencinin öğrenme sürecine katılmasını sağlamak odak noktasıdır. Etkili sınıf yönetimi, öğretmenlerin tepkisel olmaktan çok önleyici olmaları ve istenmedik davranışların belirlenmesi ve bu davranışların öğrencilere kazandırılması ile yaratılabilir (Sadık, 2002/a).

Etkili öğretmenler, sınıf yönetiminde olumlu disiplin yöntemlerini, edimsel öğrenme ve problem çözme stratejilerini kullanırlar (Bear,1998). Buna ek olarak, sınıfın fiziksel koşullarının düzenlenmesi, etkinlik planının yapılması, yönergelerin açık anlaşılır ve net bir biçimde verilmesi, geçiş zamanlarının planlanması, öğretim materyallerinin hazırlanması, sosyal beceri öğretimi gibi önleyici çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalar istenmedik davranışları önleyebilir ya da sayısını azaltabilir ancak her zaman yeterli olmayabilir. Bu durumda daha bireysel ve sistematik yöntemler, stratejiler kullanılması gerekmektedir (Sucuoğlu, 2008).

Sınıf yönetimi konusunda etkili öğretmenler, her öğrenci için, her içerik ve zamanda etkili olacak tek bir strateji olmadığını bilirler. Etkili sınıf yönetimi, var olan stratejilerin etkisiz olabileceğini, değişiklik gerekebileceğinin farkına varmada yetenekli ve farklı stratejileri kullanmada yeterli öğretmenlerin varlığını gerektirir (Oliver ve Reschly, 2007).

Sınıf ortamında istenmedik davranışlar farklı kaynaklarda farklı kategorilere ayrılmaktadır. Örneğin, Cameron (1998) sınıf ortamında istenmedik davranışları 5 kategoride tanımlamaktadır: Saldırgan davranışlar (vurmak, saç çekmek, tekmelemek, itmek ve küfür etmek vb.); fiziksel olarak

* Bu çalışma, Ege Üniversitesi 18. Eğitim Bilimleri Kurultayı'nda (1-3 Ekim 2009-Kuşadası) bildiri olarak sunulmuştur.

** Araş. Gör., Niğde Üniversitesi, uysal.hatice@yahoo.com.tr

*** Doç. Dr., Başkent Üniversitesi, akbabas@baskent.edu.tr

**** Araş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, eakgun@education.ankara.edu.tr

istenmedik davranışlar (parçalamak, zarar vermek, karalamak, fırlatmak vb.); sosyal olarak istenmedik davranışlar (koşuşturmak, bağırıp çağırmak ve tepinmek, öfkeli olmak vb.); meydan okuyucu davranışlar (istekleri yerine getirmeyi reddetmek, kurallara uymamak, sözel ve sözel olmayan meydan okuyucu davranışlar sergilemek vb.) ve kendine yönelik istenmedik davranışlar (etkinliklere katılmamak vb.).

Martin, Linfoot ve Stephenson (1999) istenmedik davranışları dört alt gruba ayırmaktadır: (1) İsteklerinin hemen karşılanmasını istemek, diğerlerinin etkinliğini engellemek, dikkat süresinin kısa olması; (2) Sözel düzeltmelere itiraz etme, direnme, sınıf kurallarına uymama, öğretmenin yönergelerine uymama; (3) Saldırganlık, diğerlerinin eşyalarına zarar vermek, öfkeli uygunsuz anlatımlar, zorbalık; (4) Suça yönelik davranışlar. İstenmeyen davranışların ortak noktalara bakıldığında, istenmedik davranışların diğer çocukların ve öğretmenin ortak haklarını engellediği ve günlük programın akışında aksamalara yol açtığı söylenebilir.

İstenmeyen davranışı başarılı bir şekilde yönetmek için öğretmenlerin öncelikle istenmedik davranışın altında yatan nedenleri anlamaya çalışması gerekmektedir. Davranışı anlamak mevcut sorunların nedenlerini tanımanın yanı sıra gelecekte ortaya çıkabilecek olan istenmedik davranışların önceden kestirilmesi ve ortaya çıktığında doğru bir yaklaşımla çözülmesi için önemlidir (Sadık, 2002/b).

Öğretmenlerin istenmedik davranışlara müdahale ederken sınıf yönetimiyle ilgili stratejilere gereksinimleri vardır. Öğretmenin benimsediği strateji, istenmedik davranışın yok olmasında ya da yinelenmesinde etkili olmaktadır. Altı yaşında bir erkek çocuk ile yapılan bir vaka çalışmasında öğretmenin cesaretlendirme, olumlu davranışa dikkat çekme gibi olumlu stratejiler kullanmasının istenmedik davranışların artmasına ve istenmedik davranışların azalmasına yol açtığı bulunmuştur (Ellis & Blake, 1986).

Martin, Linfoot ve Stephenson (1999) öğretmenlerin istenmedik davranışları yönetmek için kullandıkları stratejileri dört başlık altında gruplandırmıştır: Olumlu stratejiler (Çocukla durumu ayrıntıları ile konuşmak, daha olumlu davranışları överek desteklemek), fiziksel olmayan ceza (Sözel olarak kınama, yoksun bırakma), çocuğu okulda başka bir personele (müdür, uzman, danışman ya da başka bir sınıfın öğretmeni) gönderme, okul dışı profesyonel yardım alma. Yaptıkları çalışmada öğretmenlerin istenmedik davranış karşısında uzmanlardan yardım alma ya da olumlu stratejileri kullanma yerine daha çok fiziksel olmayan ceza verme ve öğrenciyi başka bir sınıfa ya da öğretmene gönderme eğiliminde olduklarını ifade etmişlerdir.

Reschke ve Hegland (1999) 133 okul öncesi öğretmen adayının okul öncesi dönem çocuklarının istenmedik davranışları karşısında verdikleri duygusal ve disipline dayalı tepkileri incelemişlerdir. Bu amaçla, yüksek düzeyde öğretmen kontrol tepkisine neden olan “doğrudan yönetim durumları”nı ve düşük düzeyde öğretmen kontrol tepkisine neden olan “dolaylı yönetim durumları”nın yer aldığı 8 senaryodan yararlanılmışlardır. Araştırmada öğretmen adayları kendilerini 3 lü likert tipi “Okul öncesi istenmedik davranış tepki anketi (Kindergarden Misbehavior Response Questionnaire)” ölçeği ile değerlendirmişlerdir. Araştırmanın bulgularına göre doğrudan yönetim durumlarında öğretmen adaylarının kendi olumsuz tepki düzeyi, istenmedik davranışlarda bulunan çocuktan daha yüksektir. Öğretmen adayları fiziksel ve sözel müdahaleye dayalı yetişkin gücünü daha fazla kullanmışlardır. Dolaylı yönetim durumlarında ise çocuğun olumsuz tepki düzeyini kendisinden daha yüksek düzeyde puanlamışlardır. Çalışmanın sonucuna göre, yeni araştırmalar için okul öncesi öğretmenlerinin istenmedik davranışlar karşısında kendilerini değerlendirmeleri ve gerçek durumlardaki tepkilerinin gözlemsel analizleri arasında karşılaştırma yapılması önerilmektedir.

Okul öncesi öğretmenlerinin istenmedik davranışlara karşı kullandıkları stratejiler ile ilgili olarak yapılan çalışmaların ülkemiz alan yazınında sınırlı olduğu görülmektedir. Sadık (2002/c) okul öncesi sınıflarda öğretmenlerin en sık karşılaştığı problem davranışları gürültü, ilgisizlik, şikayet etme, söz kesme, diğerlerini rahatsız etme, yerinde düzgün oturmama ve diğerlerine zarar verme olarak belirlemiştir. Okul öncesi öğretmenlerinin bu problem davranışla baş etmede kullandıkları yöntemler sözel uyarı, açıklama yapma ve fiziksel yakınlığı kullanmadır. Ayrıca sözü edilen çalışmada öğrenciyi bakma, I. Tip ceza ve II. Tip ceza, rehberlik sağlama kullanılan diğer yöntemler arasında olduğu ve öğretmenlerin aile ile işbirliğine önem verdikleri ancak meslektaş ve yönetim ile konuşma konusuna çok sıcak bakmadıkları diğer bulguları arasında yer almıştır.

Sadık (2004) bir diğer çalışmasında okul öncesi sınıflarda karşılaşılan problem davranışlarla baş etmede öğretmenlerin izlediği yöntemleri incelediği çalışmada ilk sırayı sözel uyarı almaktadır.

Çalışmada öğretmenler gözlemlenmiş ve öğretmenlerin istenmedik davranışla karşılaştığında çocuğa yüksek sesle “*yerine otur, sessiz ol, çalışmanla ilgilen, şikâyet etme gibi*” emir verme eğiliminde oldukları belirtilmiştir.

İflazoğlu ve Bulut’un (2005) anasınıfı öğretmenleri ile öğretmen adaylarının sınıf yönetimine bakış açılarını incelemek için yaptığı çalışmada gözlemler sırasında öğretmenlerin çoğunun sınıf içinde çıkan problemlere tepkisel yaklaştığını belirtmişlerdir. Bulut ve İflazoğlu (2007) gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşme yöntemini kullandıkları bir diğer çalışmada öğretmenlerin çoğu tepkisel kategoriye girebilecek davranış biçimleri ile problem davranışa karşı tepki verdiklerini vurgulamışlardır. Öğretmenlerin problem davranışlarla karşılaştıkları zaman kullandıkları diğer stratejiler aile ile işbirliği ve önlemsel kategoriye girebilecek davranışlar olarak sıralanmıştır. Bu çalışmaya paralel olarak Güven ve Cevher (2005) çalışmasında okul öncesi öğretmenlerinin uygunsuz davranışlarla başa çıkmada sözel iletişime odaklandığı saptanmıştır.

Sınıf yönetimi alan yazınında, öğretmenlerin istenmedik öğrenci davranışları karşısında uyguladıkları stratejiler ile ilgili yapılan araştırmaların ilköğretim düzeyinde yoğunlaştığı, okul öncesi eğitim döneminde yapılan sınırlı sayıdaki çalışmada, sınıfta gözlem tekniğinin az düzeyde kullanıldığı belirlenmiştir. Okul öncesi dönem, çocuğun sağlıklı gelişiminin desteklenmesinde, olumlu davranışların kazandırılması ve kalıcılığının sağlanmasında, okul yaşamına karşı olumlu tutumların geliştirilmesinde ve ilköğretime hazırlıkta tartışılmaz öneme sahiptir. Okul öncesi eğitim verilen sınıflarda bu dönemin gereği olarak ders değil etkinliklerin olması, teneffüs zamanlarının olmaması, çocukların gün boyunca birlikte olmaları gibi nedenlerle öğretmenin ve sınıf yönetiminin önemi artmaktadır. Günlük eğitim programının verimli bir şekilde yürütülebilmesi için öğretmenin etkili sınıf yönetimi becerilerine ve istenmeyen davranışların ortaya çıkmasını önleme ve eğer bu tür davranışlar ortaya çıkmışsa da bunları giderme stratejilerine sahip olması gerekmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin istenmeyen davranışlar karşısında uyguladıkları stratejilerin belirlenmesi; öğretmenlerin bu konuda desteklenmesinde önemlidir. Alan yazında yer alan çalışmalardaki öneriler de dikkate alındığında sınıfta istenmeyen davranışlar karşısında öğretmen stratejilerinin gözlemlenerek belirlendiği bu çalışmanın yapılmasının alana yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı okul öncesi öğretmenlerinin istenmedik öğrenci davranışları karşısında hangi sınıf yönetimi stratejilerini ne düzeyde uyguladıklarını ortaya çıkarmaktır.

YÖNTEM

Bu araştırma nitel bir çalışmadır. Öğretmenlere istenmedik çocuk davranışları karşısında kullandıkları stratejiler sorulduğunda kendi algılarına göre cevap verecek olmaları dikkate alınarak bu çalışmada gözlem yöntemi kullanılmıştır. Okul öncesi çocuklarının istenmedik davranışlarına yönelik öğretmen stratejilerinin gözlem yoluyla elde edilmesi ve bu gözlem sonucunda elde edilen verilerin öğretmen görüşmeleri ile teyit edilmesi süreci bu araştırmanın nitel bir çalışma olmasını gerekli kılmıştır.

Alan ve Katılımcılar

Araştırma Ankara ilinde özel bir anaokulunda gerçekleştirilmiştir. Burada amaçlı örneklem yönteminden kolay ulaşılabilir örneklem (Patton, 1990; Yıldırım ve Şimşek, 2006) yöntemi seçilmiştir. Öğretmenlerin gönüllüğü esas alınarak 2 sınıf seçilmiştir. Bu sınıflardan birinde 5 yaş grubu 8 çocuk (3 kız ve 5 erkek) bulunmakta olup bu sınıfın öğretmeni kız meslek lisesi çocuk gelişimi bölümü mezunudur. Diğerinde ise 6 yaş grubu 12 çocuk (6 kız ve 6 erkek) vardır. Bu sınıfın öğretmeni Açık Öğretim Fakültesi okul öncesi öğretmenliği 4. sınıf öğrencisidir. Bilindiği gibi ülkemizde; okul öncesi öğretmenleri, üniversitelerin eğitim fakültelerinin ilgili bölümlerinden mezun oldukları takdirde bu unvanı almaktadırlar. Ancak bu çalışmada gözlem yapılan kurumda, lise ve ön lisans mezunları grup sorumlusu olduğundan “okul öncesi öğretmeni” olarak tanımlanmışlardır.

Verilerin Toplanması

Veri toplama aracı olarak nitel çalışmaların veri toplama tekniklerinden biri olan katılımcı olmayan gözlem tekniği kullanılmıştır. 2008 güz döneminde bir ay süresince haftanın belirlenen iki gününde sabah okulun başlama saatinden akşam çocukların dağılma saatine kadar gözlemde bulunulmuştur. Toplam 56 saat gözlem yapılmıştır. Gözlem sırasında çocukların istenmedik davranışları ve bu davranışlar karşısında öğretmenlerinin uyguladıkları stratejiler kısa ve betimleyici notlar halinde kaydedilmiştir. Öğretmenlerin kendi görüşlerine dayanan verilerin toplanmasında,

görüşme türlerinden yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak, öğretmenlerin sınıfta istenmeyen davranışlar ve bu davranışlar karşısında kullanılan stratejilere ilişkin görüşleri belirlenmiştir. Görüşmelerde öğretmenlere sınıflarında istenmedik davranışların neler olduğu, bu davranışlarla karşılaştıklarında ne tür stratejiler kullandıkları, kullandıkları stratejinin öğrenme sürecine ne tür etkisi olduğu, istenmedik davranışı sergilediklerinde çocuk ile öğretmen arasında nasıl bir iletişim olduğu, istenmedik davranışın sınıfın genel durumunu nasıl etkilediği soruları sorulmuştur. Her bir öğretmen ile bire bir görüşme yapılmıştır. Görüşmeler 20-25 dakika sürmüştür. Görüşme sonuçları görüşme formuna kaydedilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi için elde edilen veriler her gözlem için ayrı olmak üzere Microsoft Word programıyla yazılmıştır. Bu programda yazılan 7 sayfa gözlem metni satır satır okunarak ilgili kodlamalar yapılmıştır. Bu kodlamalar: çocukla konuşma, sözel uyarı, sözel olmayan uyarı, görmezden gelme, çözüm yolu bulmasını bekleme, çocuğun yerini değiştirme, dersin akışını değiştirme, veli ile görüşme, suçlama, 1. tip ceza, 2. tip ceza'dır. Kodlamaların yapılmasının ardından bu kodlamalara uygun dizin hazırlanarak sayısal analiz de yapabilmek için stratejilerin hangi öğretmence ne çoklukta kullanıldığını gösteren tablo hazırlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Çalışmanın geçerlik ve güvenilirlik açısından zayıf kalmaması için yapılan gözlemlerin sonunda öğretmenlerle görüşme yapılarak ve alan yazınla ilişkilendirilerek *Çeşitleme (Triangulation)* yapılmıştır. Nitel araştırmalarda verilerin birden fazla yöntemle elde edilmesi ve bu verilerin ulaşılan sonuçlarının geçerliğini ve tutarlığını teyit etmede ve desteklemede kullanılması, çeşitleme kavramına bir örnek oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Yıldırım ve Şimşek (2006) araştırmacıların çeşitleme stratejisini kullanmasını ve araştırmanın ve sonuçlarının inandırıcılığını arttırmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.

BULGULAR

Bu bölümde, sınıf ortamında çocuklarda görülen istenmedik davranışlar karşısında öğretmenlerin kullandıkları stratejilerle ilgili olarak gözleme dayalı ve öğretmenlerle görüşmelerden elde edilen bulgular, eylem ve söylem uyumsuzluğu (gözlem ve görüşmedeki farklılıklar) ve çocukların istenmedik davranışlarına yönelik öğretmenlerin uyguladığı stratejilerin alan yazına göre değerlendirilmesi yer almaktadır.

5-6 Yaş Grubu Çocuklarında Gözlemlenen İstenmedik Davranışlar

Araştırmacı tarafından sınıf ortamında gözlemlenen çocukların istenmedik davranışları gözlenme sıklıklarına göre Tablo 1 de yer almaktadır.

Tablo 1.

Araştırmacı Tarafından Sınıfta Gözlemlenen İstenmedik Davranışlar

İstenmedik Davranışlar	Frekans
Sınıfın dikkatini dağıtma ve etkinliği bölme (söz kesme, gürültü etme, dolaşma)	26
Arkadaşı ile dalga geçme, şikayet etme, sataşma, vurma ve kavga etme	13
Materyallere zarar verme	8
Yönerge ve kurallara uymama	5

Tablo 1'de görüldüğü gibi sınıf ortamında en çok gözlenen istenmedik davranışlar gözlenme sıklığına göre sınıfın dikkatini dağıtma ve etkinliği bölme, arkadaşlar arasında yaşanan sorunlar ve materyallere zarar verme olarak belirlenmiştir.

Öğretmenlere sınıf ortamında gözlemedikleri istenmedik çocuk davranışlarının neler olduğu sorulduğunda çocukların yemek yemeyi reddetmeleri, uyumak istememeleri ve ders yapmak istememeleri cevabını vermişlerdir.

Gözlem Analizinden Elde Edilen Bulgular

Araştırmacı tarafından sınıf ortamında gözlemlenen öğretmenlerin çocuklarda görülen istenmedik davranışlar karşısında kullandıkları stratejilerle ilgili olarak gözlem sonuçları Tablo 2 de yer almaktadır.

Tablo 2.

İstemedik Davranışlara Karşı Uygulanan Stratejilerin Öğretmenlerin Kullanım Sıklığına Göre Dağılımları

Stratejiler Tanımlar	Öğretmenler	
	A	B
Çocukla konuşma Davranışı neden yapmış olabileceğini anlama, davranışın öncesini öğrenme	5	0
Sözel olmayan uyarı Göz kontağı kurma, fiziksel yakınlık, sessiz kalma, dokunarak uyarma	12	6
Sözel uyarı Kuralı hatırlatma, soru sorma, ismiyle uyarma, işaretle uyarma	72	22
Görmezden gelme Geçici davranışlara müdahale etmek yerine görmezden gelme	0	4
Çözüm yolu bulmasını bekleme İstenmeyen davranış sonunda oluşan duruma çözüm bulmasına fırsat verme	2	0
Çocuğun yerini değiştirme Çocuğu istenmedik davranış gösterme olasılığının daha az olacağı bir yere alma, düşünmesini sağlama	7	5
Dersin akışını değiştirme Etkinliği iptal etme, kısa süreli oyun oynama veya şarkı söyleme	2	4
Veli ile görüşme Problemin yalnız çözülemeyeceği durumlarda işbirliği yapma	2	0
Suçlama Beni çok üzüyorsun, bunu hep yapıyorsun, arkadaşının canını yaktın vb.	4	3
1.tip ceza verme Azarlama, gözdağı verme (cezayı hatırlatma)	10	7
2.tip ceza verme Başka sınıfa/sınıfta uzak köşeye gönderme, etkinliğe almama/etkinlikten çıkarma, sevdiği bir şeyden mahrum bırakma	5	1
Toplam (173)	121	52

(A: Altı yaş grubunun öğretmeni / B: Beş yaş grubunun öğretmeni)

Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırmacının gözlemlerine göre her iki yaş grubunda da öğretmenlerin en çok kullandıkları stratejiler sırasıyla “sözel uyarı”, “sözel olmayan uyarı” ve 1. Tip ceza’dır. Öğretmenlerin en az kullandıkları stratejilerin ise “veli ile görüşme”, “çözüm yolu bulmasını bekleme” ve “çocuk ile konuşma” olduğu görülmektedir.

Gözlem süresince öğretmenler, istenmedik davranış ortaya çıkmadan önce önlem almamış ve sorun davranışın sonucuna odaklanmışlardır. Bu süreçte istedik davranışlar üzerinde durulmamıştır. Sorun davranışlar ortaya çıktıktan sonra öğretmenlerin uyguladıkları stratejilerin büyük bir çoğunluğunun sorun davranışı anlık olarak ortadan kaldırdığı ancak istenmedik davranışın bir süre sonra yeniden ortaya çıktığı gözlemlenmiştir.

5 yaş grubu öğretmenin, diğer çocuklara oranla, istenmedik davranışı daha fazla sergileyen çocukların bu istenmedik davranışlarını yok etmek üzere bir strateji uygulamadığı belirlenmiştir. 6 yaş grubu öğretmenin sınıfında, çocukların günün büyük bir kısmını masa başında yapılan etkinliklerle geçirdikleri gözlemlenmiştir. Gözlemler sonucunda kuralların katı olduğu ve esneklik payı bırakılmadığı anlaşılmaktadır. Öğretmenin sık sık çocuklara önceden verdiği cezaları hatırlattığı ve tehdit ettiği gözlemlenmiştir.

Öğretmenlerle Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular

Öğretmenlerin kendi görüşlerine dayanan veriler, yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Öğretmenlerle görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, istenmeyen davranışlar gösteren çocuklar için her iki öğretmen de “ikinci tip ceza verme” (çocukların camın önünde düşünmelerini sağlama, sandalyede düşünmelerini isteme, sınıflarında kapının yanındaki yükseklikte çocukların oturup düşünmelerini isteme) stratejisini uyguladığını belirtmiştir. Bu bulgu gözlem sonuçlarından farklılık göstermektedir.

Kullandıkları stratejinin öğrenme sürecine ne tür etkisi olduğu hakkında 5 yaş grubu öğretmeni çocukların tavırlarının, hareketlerinin değişmeye başladığını düşündüğünü belirtmiştir. 6 yaş grubu öğretmeni ise kullandığı strateji ile davranışın düzelmesiyle öğrenme sürecinin olumlu etkilendiğini dile getirmiştir.

“Çocuklar istenmeyen davranışı sergilediklerinde, çocuk ile aranızda nasıl bir iletişim oluşmaktadır?” sorusuna 5 yaş grubu öğretmeni çocukların istenmedik davranışı normale dönüyor şeklinde yanıtlamıştır. 6 yaş grubu öğretmeni ise ilk zamanlarda aralarında gergin, istenmedik bir iletişim meydana geldiğini ardından normale döndüğünü belirtmiştir.

“İstenmeyen davranış sınıfın genel durumunu nasıl etkilemektedir?” sorusuna 5 yaş grubu öğretmeni, bir süre sonra o davranışı sergileyen arkadaşlarını sorun davranış ortaya çıktıktan sonra sınıfın uyardıya başladığını, 6 yaş grubu öğretmeni ise istenmedik davranış ortaya çıkınca bu davranışı gösteren çocuğa karşı arkadaşlarının iyi gözle bakmadıklarını ve çocuğu eleştirdiklerini belirtmiştir.

Eylem ve Söylem Uyumsuzluğu (Gözlem ve Görüşmedeki Farklılıklar)

Araştırmacı tarafından belirlenen istenmedik çocuk davranışları, gözlenme sıklığına göre en çok sınıfın dikkatini dağıtma ve etkinliği bölme, arkadaşlar arasında yaşanan sorunlar ve materyallere zarar verme olarak belirlenmiştir. Öğretmenlerin görüşmede ifade ettikleri istenmedik davranışlar yemek ve uyku eylemleriyle ilişkilendirilmiş, ders yapmak istememeleri olarak tanımlanmıştır. Sınıf ortamında çocuklarda gözlenen istenmedik davranışlarda öğretmenlerin belirlemeleri ve gözlemler arasında uyumsuzluk belirlenmiştir.

Görüşmeler sırasında sınıfta gözlenen istenmedik davranışlar karşısında kullanılan stratejiler ile ilgili olarak öğretmenler en çok kullandıkları stratejinin “çocuğun yerini değiştirme” ve “ikinci tip ceza verme” olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin en çok kullandıkları stratejinin farkında olmadıkları, en çok uyguladıklarını düşündükleri stratejiyi ise düşündükleri kadar sık uygulamadıkları saptanmıştır. Öğretmenlerin gözlemlerde uyarı ve 1. Tip ceza stratejilerini kullandıkları, görüşmede ise 2. Tip cezayı ve çocuğun yerini değiştirmeyi uygulayabileceklerini ifade etmeleri gözlem ve görüşmedeki farklılıkları göstermektedir. Bununla birlikte öğretmenlerin istenmedik davranışlar karşısında öncelikle cezayı düşündüklerini ve uyguladıkları görülmüştür.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Alan yazında sınıf yönetimi yaklaşımlarının çeşitli açılardan incelendiği ve değişik başlıklar altında gruplandırıldığı görülmektedir. Bu çalışmanın bulguları doğrultusunda öğretmenlerin davranışı yönlendirme ve otoriter yaklaşımları kullandıkları anlaşılmaktadır. Davranışı yönlendirme yaklaşımında öğretmenin rolü çocuklara sosyal olarak beklenen istenmedik davranışları öğrenmesine yardımcı olmaktır. Bu yaklaşımda çocuğun olumlu davranışlarının görülmesi, onaylanması ve pekiştirilmesi ve istenmedik davranışların görmezden gelinmesi gibi stratejilerin kullanılması önemlidir. Ancak öğretmenlerin bu tepkilerden bazılarını kullanmakla birlikte daha sıklıkla otoriter bir yaklaşımla müdahalelerde buldukları gözlemlenmiştir. Öğretmenler kuralları kendileri belirlemekte, kararları kendileri almakta ve uygulanmasını istemektedirler. Çocukların birbiri ile konuşmasına ve hareket etmelerine çok az izin verilmektedir. İstenen davranışların gerçekleşmesi için daha fazla emir kullanılmaktadır. Konuşmak için el kaldırmak konusunda ısrar edilmektedir (Wragg, 1995).

Öğretmenlerin istenmedik davranışlara müdahale yöntemleri düşünüldüğünde ise tepkisel modeli benimsedikleri düşünülmektedir. Burada öğretmenin amacı istenmedik davranışın değiştirilmesidir. İstenmedik davranış kontrol altına almak amacıyla hemen müdahale edilmekte ve cezanın caydırıcı gücünden yararlanılmaktadır (Saritaş, 2000; Başar, 2001).

Araştırmanın bulgularına göre öğretmenler bireysel davranış problemlerini istenmedik davranış olarak tanımlamışlardır. Alan yazında bireysel davranış problemleri de istenmedik davranış olarak tanımlanmaktadır (İflazoğlu ve Bulut, 2005).

Araştırma öğretmenlerin istenmedik davranışlar karşısında en çok “sözel uyarı”, “sözel olmayan uyarı” ve “1. Tip ceza” stratejilerini kullandıkları görülmektedir. Bu bulgular İflazoğlu ve Bulut’un (2005) anasınıfı öğretmenleri ile öğretmen adaylarının sınıf yönetimine bakış açılarını incelediği çalışmanın gözlemler sırasında öğretmenlerin sınıf içinde çıkan problemlere tepkisel yaklaştığı sonucu araştırmanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Güleç ve Alkış’ın (2003) öğretmenlerin sınıf ortamında kullandıkları davranış değiştirme stratejilerini inceledikleri çalışmada “Uygun Davranış Gösteren Çocuklara Nasıl Yaklaşırsınız?” sorusuna verilen yanıtların sözel iletişim kategorisinde yoğunlaştığı görülmüştür. Sadık’ın (2004) öğretmenlerin istenmedik davranışlarla baş etmede kullandıkları yöntemleri araştırdığı çalışmasında öğretmenlerin izlediği yöntemlerde ilk sırayı sözel uyarının aldığı belirlenmiştir. Bu bulgular ile araştırmanın bulguları paralellik göstermektedir.

Araştırmanın bulgularında öğretmenlerin istenmedik davranışlarda uyarı ve cezayı ilk strateji olarak kullanmaları Ataman’ın (2003) çalışması ile benzer bulguları göstermektedir. Ataman (2003) sınıftaki iletişim problemlerinin öğretmenden kaynaklanan nedenlerini; öğretmenin yeterli hoşgörüyü sahip olmaması, istenmedik davranışları ödüllendirmekten çok istenmedik davranışları cezalandırma yoluna gitmesi, istenilen davranışlar için model olamaması, beklentilerini öğrencilerin gelişim seviyelerinin çok üstünde belirlemesi ve onların bireysel özelliklerine önem vermemesi olarak belirtmiştir.

İstenmedik davranışın amacı belirlenmeden müdahale edilmesi sonucunda istenmedik yeni davranışlar ortaya çıkmaktadır. Bunu önlemek için öğretmenlerin istenmedik davranışlar ortaya çıkmadan önce önlemler alması, davranışı şekillendirme ve doğru davranışın sıklığını artırma amacıyla çeşitli stratejilerden yararlanması önemlidir. İstenmedik davranış ortaya çıktıktan sonra ise öncelikle davranışın amacı anlamaya çalışılmalı, öğrencilerin problem çözme becerilerinin gelişmesini desteklenmeli ve belirli stratejilerle yetinilmeyerek farklı davranış tiplerine göre farklı stratejiler kullanılmalıdır (Selçuk, 2001).

Türnüklü (2000) Türkiye’deki öğretmenlerin sınıf yönetimi için gerekli olan yeterlikleri sınamayanılma yoluyla kazandıklarını belirtmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin etkili sınıf yönetimini sağlamada, araştırma sonuçları dikkate alındığında öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerinin desteklenmesi konusunda deneysel çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Bu araştırma Ankara ilinde bir okulda yapılmıştır ve nitel araştırmaların bir sınırlılığı olarak genellenememektedir. Gözlemcinin belli bir süredeki gözlemleri ve öğretmenlerin kendilerini değerlendirmeleri ile gerçekleştirilmiştir. Bundan sonraki araştırmalarda gözlem süresinin uzatılması ve gözlem yapılan durumların çeşitlendirilmesi (yemek, uyku saati gibi rutinlerde ya da farklı etkinlik türleri) gözlemlenen öğretmenlerin sayısının ve gözlemden elde edilen verilerin artırılması önerilmektedir. Ayrıca öğretmenlerin öğrenim durumu, yaş, mizaç, tükenmişlik, mesleki doyum gibi özelliklerinin değişken olarak alındığı araştırmalar ile farklı grupların karşılaştırıldığı, nicel araştırma teknikleri ile desteklenen çalışmaların alana katkısının olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ataman, A. (2003). Sınıfta iletişimde karşılaşılan davranış problemleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(3), 251–262.
- Başar, H. (2001). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bear, G. (1998). School discipline in the united states: prevention, correction and long term social development. (Ed. P. Harrison & D. Indoe). *Educational And Child Psychology*, 1(15), 15–39.
- Bulut, M. S. ve İflazoğlu, A. (2007). *Anasınıfı öğretmenleri ile öğretmen adaylarının sınıfta karşılaştıkları problem davranışlar ve bu davranışlara yönelik geliştirdikleri stratejiler: nitel bir çalışma örneği*. Avrupa Birliği Sürecinde Okul Öncesi Eğitimin Bugünü ve Geleceği Sempozyum Kitabı. (Ed. N. Aral ve B. Tuğrul). Ya-Pa Yayınları.
- Cameron, R. J. (1998). School discipline in the United Kingdom: promoting classroom behaviour which encourages effective teaching and learning. *Educational and Child Psychology*, 15(1)
- Ellis, S. & Blake, C. (1986) Reducing Jason’s disruptive behaviour. *British Journal of Special Education*, 13, 141–142.
- Emmer, E. T. & Stough, L. M. (2001). Classroom management: A critical part of educational psychology, with implications for teacher education. *Educational Psychologist*, 36(2), 103–112

- Güleç, S. ve Alkış, S. (2003). *Öğretmenlerin sınıf ortamında kullandıkları davranış değiştirme stratejileri*. XII. Eğitim Bilimleri Kongresinde sunuldu, 12-15 Ekim, Antalya.
- Güven, E. ve Cevher, N. (2005). Okul öncesi öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2).
- İflazoğlu, A. ve Bulut, M. S. (2005). *Anasınıfı öğretmenleri ile öğretmen adaylarının sınıf yönetimine bakış açıları: Nitel bir çalışma örneği*. I. Uluslararası Okul öncesi Eğitimi Kongresi, 30 Haziran/3 Temmuz, İstanbul, 251–269.
- Martin, A., Linfoot, K. & Stephenson J. (1999). How teachers respond to concerns about misbehavior in their classroom. *Psychology in the Schools*, 36(4), 347–358.
- Oliver, R. & Reschly, D. (2007). *Effective classroom management: Teacher preparation and professional development*. Washington. National Comprehensive Center for Teacher Quality.
- Özdemir, İ. (2007). *Sınıf ortamında istenmeyen davranışlar ve yönetimi*. (Ed. Ç. Özdemir) Sınıf Yönetimi. Ankara: Ekinoks yayınları.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods* (Second edition). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications.
- Reschke, K. & Hegland, S. (1999). Emotional and disciplinary responses of preservice teachers to young children's misbehavior. *Annual Conference of the American Educational Research Association*. Montreal, Quebec, Canada.
- Sadık, F. (2002/a). İlköğretim I. aşama sınıf öğretmenlerinin sınıfta gözlemedikleri problem davranışlar. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, (10) 10.
- Sadık, F. (2002/b). Sınıf içindeki problem davranışların nedenleri. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9.
- Sadık, F. (2002/c). Okul öncesi öğretmenlerinin sınıf içinde karşılaştıkları problem davranışlar. *Öğretmen Dünyası*, (23)272.
- Sadık, F. (2004). Okul öncesi sınıflarda gözlenen problem davranışlar ve bu davranışlarla baş etmede öğretmenlerin kullandıkları yöntemler. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13.
- Sarıtaş, M. (2000). *Sınıf yönetimi ve disiplinle ilgili kurallar geliştirme ve uygulama. Sınıf Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Selçuk, Z. (2001). *Çocuklarımız için eğitim sohbetleri*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Sucuoğlu, B. (2008). Okul öncesi sınıflarda kaynaştırma ve sınıf yönetimi. *Çocuk Çocuk Dergisi*, 40.
- Türnüklü, A. (2000). Türk ve İngiliz ilköğretim öğretmenlerinin sınıf içi davranış yönetim stratejilerinin karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 6(23), 449–466
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Altıncı Baskı. Seçkin Yayıncılık.
- Wragg, E.C. (1995). *Class management*. London: Roudledge.